

**Аристотел, РЕТОРИКА. Превод од старогрчки,
предговор, белешка и коментари - Весна Томовска.
Македонска книга, Скопје 2002; 360 стр.; 21 см.**

Витомир Митевски

Средбата со Аристотеловата *Реторика* на македонски јазик што ни ја овозможува професор Весна Томовска буди во нас возбуда и прашања кои редовно се јавуваат кога пред нас ќе се најде некое од делата на тој умен човек од Стагира. Независно од чувството на гордост што на наш јазик добивме уште едно вредно дело од античката литература, поблискиот допир со *Реториката* неизбежно води кон дилемата - за какво дело всушност тука се работи? На прв поглед се добива впечаток дека пред нас е некаква необична смеса на литературна теорија (еден вид поетика?) која го анализира јазикот, стилот, говорот и сл., а од друга страна наоѓаме елементи на логиката, етиката, политиката и правните науки. Вистински излез од оваа дилема можеби нуди Сир Давид Рос, големиот истражувач и познавач на Аристотел, кој смета дека за разбирање на оваа книга е суштествено да се има на ум нејзиниот практичен карактер; едноставно, таа не е чист теоретски спис, туку практичен прирачник по говорништво. Веројатно угледот на авторот, но и успешната синтезата на дотогашното искуство по говорништво придонеле ова дело ценето и обилно користено не само во античкиот свет, туку и во наше време.

Како и да е, можеме да заклучиме дека пред нас е дело со необична и мошне значајна содржина, а на преводен план, кој нас овде посебно не интересира, тоа е секако голем предизвик. Тоа е предизвик на општ план како Аристотелов текст, но и на посебен план со низа специфични проблеми.

Приоѓајќи глобално кон преводот на Аристотел на македонски јазик неизбежно се јавува прашањето како да се преведат многуте апстрактни термини. Долго време, не само во нашата туку и во словенската преводна пракса пошироко, без вистинско образложение се прифаќаше полесното решение според кое апстрактната грчка леслика треба да се преведе со т. н. интернационализми. Тоа обично се сведува на грцизми и латинизми кои во западноевропските јазици со латинска традиција претставуваше природен излез, но во словенските јазици оставаат впечаток на туѓо тело. Македонскиот јазик, кој зад себе ја има кирилometодиевската традиција, со таквата постапка се доведува во зависна состојба од туѓи зборови што на свој начин придонесуваше за маргинализирање на целата наша култура. Сепак, убаво е да се следи во последно време како некои наши преведувачи од старогрчки се свртуваат кон нашите стари преводни корени и доследно ги спроведуваат начелата на кирилometодиевската преводна постапка - грчкиот збор да се преведува со словенски. Задоволство беше во преводот на В. Томовска да откриеме застапник на оваа нова струја.

Се разбира, со самото тоа што новиот пристап значи напуштање на „полесниот преводен пат“, предизвиците и проблемите за преведувачот се намножија. Наспроти комотното усвојување на готови латински преводни обрасци сега треба да се бараат соодветни и природни решенија во рамките на нашата јазична традиција. В. Томовска очигледно е свесна за тие тешкотии и затоа нив редовно ги изнесува на виделина пред читателот, ставајќи ги често во заграда изворните грчки зборови веднаш зад понудениот превод. Тоа е секако израз на самодоверба, искреност и доблест на преведувачката, а за човек што сака да го анализира преводното решение е големо олеснување.

Овде нашата намера не е подробно и систематски да ги анализираме сите дадени преводни примери; тоа веројатно еден ден ќе биде предмет на некое многу поопсежно и студиозно истражување. Целта ни е само низ неколку примери да укажеме на сложеноста на постапката и на некои особености на преводната интервенција.

На прво место ќе одбележиме дека и покрај усвоеното начело да се преведе секој збор од грчки на македонски јазик, уште на смиот почеток ќе најдеме непреведени грчки зборови. Такви се, на пример, реторика, дијалектика, ентимема или антистрофичен. Мора веднаш да ни биде јасно дека апсолутна примена на начелото *збор за збор* е тешко спроведлива, а кај Аристотел и невозможна доколку сакаме преводот воопшто да комуницира со читателот. Примерите беа дадени поскоро како исклучоци во однос на правилото што го следи В. Томовска. Сепак, треба да се нагласи дека во некои случаи (на пример кај антистрофичен - стр. 14 или кај ентимема - стр. 17) непреведениот збор детално се образложува и толкува со што веќе на посреден начин се вдомува во нашата учена лексика.

Во однос на преведените грчки термини би можеле да издвоиме неколку карактеристики. Прво, забележливи се проблемите кои се јавуваат при обидот да се фиксират преведените македонски зборови за оригиналот што би претставувало израз на настојувањето да се биде доследен. Така, во најголем број случаи на прецизно избраните преводи В. Томовска останува доследна и верна на својот избор насекаде низ делото. На пример, наидуваме на истоветни преводи на зборовите како: *orge* = *лутина*; *thymos* = *гнев*; *epithymia* = *страст*; *arete* = *доблест*.

Од друга страна, можеме да забележиме колебање (варијанти) во преводот на некои зборови: *logos* = *беседа* (28 стр.), *збор* (45), *мислење* (15) или *dynamis* = *способност* (27), *можност* што укажува на свеста за многузначноста на некои грчки термини кои не можат и не смеат да се преведат еднозначно.

Посебно внимание заслужуваат успешните преводи по смисла, а не буквално какви што се: *eudoxia* преведено со *добар глас* или *to kalon* преведено со *чесно* или со *благородно* (стр. 81).

Понекогаш некое понудено преводно решение не мора да ни биде прифатливо; таков ни се чини преводот на *eudaimonia* со *благо-состојба* (овој збор би бил можеби посоодветен за превод на *euzoia*) наместо со *среќа* како можен превод по смисла. Впрочем, на страна 88 преводот со *среќа* природно се налага во облик на придавка (*eudaimonismos* = *среќен*) затоа што *благосостојба* не е соодветен збор за таква преобразба.

Сепак, тука мора да се остави простор и за авторскиот избор кој е воден во крајна линија од личното доживување на значењето на зборот.

Осврнувајќи се на преводот како во целина, општ впечаток е дека се работи за амбициозен потфат. Проф. Томовска веќе во уводот се наметнува со својата сериозност избирајќи не школско туку критичко издание на грчкиот текст во издание на Д. Рос, а понатаму низ бројните белешки и учени коментари ја потврдува својата решеност да понуди сериозен и совесно направен превод со трајни вредност. Посебна доблест на ова преводно издание на Аристотеловата *Реторика* се авторските резимеа на почетокот на секое одделно поглавје кои извонредно помагаат за полесно снаоѓање во содржините на делото.